

УДК 378:397.13:7

Т. М. Пушкар,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

tatpushkar68@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5060-7167

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАСОБАМИ КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглядаються та аналізуються педагогічні умови, які дозволяють ефективно організувати підготовку майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій. Автор доводить, що педагогічні умови в контексті даного дослідження – це взаємопов'язана сукупність спеціальних засобів, методів, форм підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей, які забезпечуватимуть високу результативність процесу формування готовності студентів-філологів до міжособистісної взаємодії.

Ключові слова: педагогічні умови, готовність, учителів філологічних спеціальностей, міжособистісна взаємодія, комунікативні технології.

Постановка проблеми. Підготовка вчителя-філолога до міжособистісної взаємодії набуває особливої значущості, оскільки України входить в новий соціокультурний простір, а це вимагає високого рівня освіченості, культури, кваліфікації майбутніх учителів, професійна діяльність яких є основою трансформації українського суспільства як на індивідуальному, так і на соціальному рівні. Набуває актуальності не лише питання оновлення змісту навчання, а й визначення педагогічних умов, за яких оптимізується процес професійної підготовки майбутніх вчителів-філологів.

Аналіз основних джерел і публікацій. Проблема формування професійної майстерності вчителя-філолога розкривається у науковому доробку І. Зимньої, Н. Кузьміної, З. Курлянд, О. Мисечко, В. Сластьоніна, О. Щербакова та ін. Зміст, форми, технології підготовки вчителя-філолога в системі вищої професійної освіти розглядаються в працях І. Бакаленко, О. Бігич, А. Береснева, Т. Гусевої, О. Дуплійчук, О. Зубрової, Л. Калініної, Є. Пасова, О. Семенов та ін. Застосування комунікативних технологій у професійній підготовці вчителів досліджували А. Беялова, Н. Кірабаєв, Г. Краснова, Н. Васильєва, Д. Хаймс, Х. Стерн та ін. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх спеціалістів вивчали Л. Настенко, О. Чемерис, І. Бойчук та ін.

Мета та завдання статті полягають у розкритті педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій.

Виклад основного матеріалу. Процес підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей, що передбачає формування готовності до міжособистісної взаємодії, потребує визначення педагогічних умов, які забезпечать його ефективність. Обґрунтування педагогічних умов процесу формування готовності студентів-філологів до міжособистісної взаємодії має бути узгоджене, з одного боку, з сутністю поняття міжособистісної взаємодії, з іншого – зі змістовими характеристиками поняття педагогічних умов.

Для виявлення й обґрунтування необхідних педагогічних умов формування готовності студентів-філологів до міжособистісної взаємодії проаналізуємо насамперед сучасні підходи до трактування сутності поняття "умова".

Умова як філософська категорія означає те, від чого залежить щось інше (зумовлене), що уможливорює наявність речі, стану, процесу; відображає універсальне відношення предмета до тих чинників, завдяки яким вона виникає та існує; є сукупністю об'єктів (речей, процесів, стосунків та ін.), необхідних для виникнення, існування чи зміни даного об'єкта; є зовнішнім стосовно предмета різноманітним об'єктивного світу [2: 94].

Педагогічні умови – це структурна оболонка педагогічних технологій чи педагогічних моделей, завдяки якій реалізуються компоненти технології. Отже, педагогічні умови повинні віддзеркалювати процес формування готовності студентів-філологів до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій, вмішувати передбачені компоненти моделі або технології.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що під педагогічними умовами здебільшого розуміють певні обставини, які створюються штучно з метою досягнення запланованих у дослідженні результатів. Для педагогічних умов, як і будь-яких інших обставин, характерними є певні властивості. До цих властивостей можна віднести їх спрямованість на організацію і підвищення ефективності освітньої діяльності всіх суб'єктів навчання, їх повну узгодженість із виявом визначених у дослідженні закономірностей і принципів навчання, відповідність вимогам наукової новизни дослідження,

ймовірнісний характер забезпечення результату освітньої діяльності та локальний характер їх застосування [3].

Ймовірнісний характер педагогічних умов пояснюється тим, що запровадження педагогічної системи в освітній процес не забезпечує гарантованого досягнення конкретного результату, а тільки підвищує ймовірність його досягнення. Сутність локального застосування педагогічних умов полягає в тому, що в структурі педагогічного знання вони мають локальний характер, на відміну від закономірностей, принципів і педагогічних правил.

Узагальнивши результати аналізу наукової літератури, під педагогічними умовами в контексті нашого дослідження розуміємо взаємопов'язану сукупність спеціальних засобів, методів, форм підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей, які забезпечуватимуть високу результативність процесу формування готовності студентів-філологів до міжособистісної взаємодії.

Реалізація педагогічних умов має на меті: забезпечення організаційно-педагогічного супроводу професійної підготовки майбутніх учителів-філологів; удосконалення системи професійної підготовки педагогічних кадрів для роботи в умовах профільного навчання; визначення форм і методів підтримки процесу формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій.

Вибір педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії здійснювався на основі аналізу психолого-педагогічних джерел, а також власних суджень. Зауважимо, що успішність будь-якого навчального процесу безпосередньо залежить від змісту підготовки та методичного забезпечення.

У процесі теоретичного аналізу проблеми дослідження нами було гіпотетично виокремлено кілька провідних педагогічних умов (Таблиця 1), які, на нашу думку, визначають ефективність процесу формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії, а саме:

1. *Організаційні*: організація навчального процесу на основі комунікативних технологій; впровадження новітніх форм та методів організації комунікативної взаємодії у процесі професійної підготовки філологів.

2. *Методичні*: створення навчально-методичної бази, запровадження форм і методів реалізації моделі формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами впровадження комунікативних технологій у професійній підготовці майбутніх учителів філологічних спеціальностей.

3. *Психолого-педагогічні*: мотивація навчальної діяльності студентів до опанування ними комунікативними технологіями у процесі підготовки до міжособистісної взаємодії; створення сприятливого комунікативного середовища ВНЗ; залучення студентів до наукової діяльності у сфері міжособистісних комунікацій та їх впровадження у процес професійної підготовки майбутніх учителів-філологів [4: 74–75].

Таблиця 1

Провідні педагогічні умови

Організаційні	Методичні	Психолого-педагогічні
впровадження комунікативних технологій, новітніх форм та методів організації комунікативної взаємодії у процесі професійної підготовки філологів	створення навчально-методичної бази процесу впровадження комунікативних технологій у професійній підготовці майбутніх учителів філологічних спеціальностей	мотивація навчальної діяльності студентів до опанування ними комунікативними технологіями в процесі підготовки до міжособистісної взаємодії; створення сприятливого комунікативного середовища ВНЗ; залучення студентів до наукової діяльності у сфері міжособистісних комунікацій та їх впровадження у процес професійної підготовки

Розкриваючи сутність означених педагогічних умов, зазначимо, що аналіз міжособистісної взаємодії учасників процесу професійної підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей дозволяє зробити висновок про те, що педагог і студенти вступають в означеному процесі в певні види міжособистісного співробітництва, яке дозволяє встановлювати нормативні та особистісні контакти, здійснювати координацію діяльності всіх учасників освітнього процесу.

Провідними концептуальними ідеями міжособистісної взаємодії учасників професійної підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей, на нашу думку, є такі:

1. Міжособистісна взаємодія викладачів і студентів у процесі професійної підготовки – найбільш ефективний шлях до розкриття творчого потенціалу студентів й оптимізації взаємин у середовищі ВНЗ.

2. Найбільш ефективним видом міжособистісної взаємодії є співробітництво викладачів і студентів як система розвивальних і розвиваючих відносин.

3. Специфіка міжособистісної взаємодії у професійній підготовці майбутніх учителів філологічних

спеціальностей полягає в можливості використання комунікативної взаємодії як взаємодії співробітництва та в можливості використання комунікативних технологій як технологій взаємодії.

4. Міжособистісна взаємодія в процесі професійної підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей прямо пов'язана зі змістом їх професійної підготовки.

5. Зміст професійної підготовки визначає провідні характеристики комунікативного простору професійної підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей [4: 76].

Аналізуючи змістові характеристики навчально-виховного процесу у ВНЗ, варто відзначити особливості професійної підготовки вчителів філологічних спеціальностей, які несуть на собі суттєво більше комунікативне навантаження, ніж студентів немовних спеціальностей університетів.

Зміст професійної підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей, викладений нами в організаційних та методичних педагогічних умовах, закладений у їх освітньо-кваліфікаційній характеристиці та освітньо-професійній програмі. Так, ОКХ бакалавра філології (вчителя німецької мови і літератури) за напрямом підготовки "Мова і література (німецька)", спеціальності "Філологія. Мова і література (англійська)" передбачає:

- усвідомлення структури і змісту філологічної науки та її специфіки;
- розуміння лінгвістики як особливої науки, що вивчає структуру та функціонування мови, зокрема й у вигляді міжособистісної комунікативної взаємодії іноземною мовою;
- володіння знаннями з усіх галузей мовознавства, історії мови, методики її викладання;
- здатність ефективно засвоювати теорії і методики дослідження в обраній галузі знань;
- володіння достатніми навичками іншомовного мовлення в процесі міжособистісної взаємодії з іншими представниками мовного простору;
- навички аналізу та інтерпретації іншомовних текстів;
- володіння сучасними інформаційними технологіями з метою більш ефективної комунікативної взаємодії як у процесі навчання, так і в професійній діяльності.

Отже, ключовим поняттям, яке окреслює педагогічні умови, виступає "взаємодія", найважливішою особливістю якої вважається здатність людини "переймати роль іншого", уявляти, як його сприймає партнер або група, і відповідно інтерпретувати ситуацію та конструювати власні дії.

Ефективними методами реалізації провідних педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії є комунікативні технології, сутність яких зводиться до того, що навчальний процес повинен відбуватися за умов постійної, активної взаємодії всіх студентів. До них належать: співнавчання, взаємонавчання – колективне, групове навчання в співпраці; взаємодія тих, хто вчиться, між собою, з викладачем, з навчальною інформацією [1].

При застосуванні традиційного арсеналу педагогічних засобів навчання, мають переважати практико-зорієнтовані заняття, які ґрунтуються на комунікативних технологіях. Зокрема, це інтерактивні, актуалізовані лекції, практичні і семінарські заняття, круглі столи, тематичні дискусії, акмеологічні практикуми, аналіз ситуацій або кейс-метод, тренінги (сенситивний, акмеологічний, аутопсихологічний, комунікативний, корпоративний, лідерства, культури мовлення, креативних якостей), адаптивні технології навчання, конференції з обміну досвідом, ігротехнології професійного вдосконалення (імітаційні, ділові, організаційно-діяльнісні, ситуаційно-рольові), курси за вибором (факультатив, спецкурс), навчальне портфоліо або портфель професійних досягнень (робоче чи презентаційне представлення здобутків творчого прогресу у педагогічній діяльності), узагальнений перспективний педагогічний досвід з певної проблеми, система роботи з використанням інноваційних освітніх технологій (особистісно орієнтованих, проектних, здоров'язбережувальних, активних, інтерактивних, інформаційно-комунікативних тощо), участь філологів в інноваційних освітніх проектах, фахових конкурсах, у роботі творчих, динамічних, ініціативних груп, постійно діючих семінарах, круглих столах, аукціонах творчих ідей, ярмарках педагогічної творчості.

Окрім дотримання логічної послідовності теоретичного, теоретико-практичного етапів формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій важливою умовою є здійснення педагогічного моніторингу.

Сутність моніторингу полягає в систематичному одержанні викладачем об'єктивної інформації про хід навчальної діяльності студентів; залучення студентів до міжособистісної взаємодії з подальшим її аналізом; створення належних умов і відповідних стимулів для подальшої роботи студентів, самоосвіти, самовиховання, рефлексії.

Здійснений аналіз міжособистісної взаємодії в професійній підготовці учителів філологічних спеціальностей дозволяє дійти висновку про те, що вона відіграє як методологічну, так і технологічну роль у цьому процесі; у зв'язку з цим підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії здійснюється у вигляді реалізації педагогічної взаємодії в навчально-виховному процесі ВНЗ.

Комунікативні технології відіграють підпорядковану (інструментальну) роль у процесі підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії й забезпечують

створення, розвиток і збереження комунікативного простору професійної підготовки означених фахівців.

На підставі науково-теоретичного аналізу досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців сформульовано висновок, що міжособистісна взаємодія в процесі професійної підготовки вчителя-філолога може розглядатися як взаємовплив учасників освітнього процесу вищого навчального закладу, який може бути випадковим чи запланованим, приватним чи публічним, тривалим чи короткотерміновим, вербальним чи невербальним. Водночас зазначено, що результатом міжособистісної взаємодії мають стати взаємні зміни в поведінці, діяльності, відношеннях і установках учасників освітнього процесу в професійній підготовці майбутніх учителів філологічних спеціальностей засобами комунікативних технологій.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Підсумовуючи результати наукових розвідок, зазначимо, що під педагогічними умовами дослідження розуміємо взаємопов'язану сукупність спеціальних засобів, методів, форм підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей, які забезпечуватимуть високу результативність процесу формування готовності студентів-філологів до міжособистісної взаємодії. Такими педагогічними умовами визначено організаційні, методичні та психолого-педагогічні. Реалізація визначених педагогічних умов передбачає їх комплексне використання та застосування комунікативних технологій.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо у розробці інноваційних комунікативних технологій для ефективної реалізації визначених педагогічних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бордовская Н. В. Педагогика : [учебник для вузов] / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – СПб. : Питер, 2001. – 304 с.
2. Гагіна Н. В. Педагогічні умови формування у майбутніх менеджерів умінь конструктивної взаємодії у ситуації конфлікту : дис. ... к-та пед. наук : 13.00.04 / Н. В. Гагіна. – Житомир, 2011. – 275 с.
3. Методологічні засади педагогічного дослідження : [монографія] / авт. кол. : Є. М. Хриков, О. В. Адаменко, В. С. Курило [та ін.] ; за заг. ред. В. С. Курило, Є. М. Хрикова ; Держ. закл. "Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка". – Луганськ : ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка", 2013. – 248 с.
4. Пушкар Т. М. Формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Пушкар Тетяна Миколаївна ; Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир, 2016. – 262 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Bordovskaia N. V. Pedagogika [Pedagogy] : [uchebnik dlia vuzov] / N. V. Bordovskaia, A. A. Rean. – SPb : Piter, 2001. – 304 s.
2. Gagina N. V. Pedagogichni umovy formuvannia u maibutnix menedzheriv umin' konstruktivnoi vzaemodii u situatsii konfliktu [Pedagogical Conditions of Future Managers' Forming of Constructive Interaction Skills in a Situation of Conflict] : dys. ... cand. ped. nauk. : 13.00.04 / N. V. Gagina. – Zhytomyr, 2011. – 275 s.
3. Metodologichni zasady pedagogichnogo doslidzhennia [Methodological Principles of Pedagogical Research] : [monografiia] / avt. col. : Ye. M. Khrykov, O. V. Adamenko, V. S. Kurylo [ta in.]; za zag. red. V. S. Kuryla, Ye. M. Khrykova ; Derzh. zakl. "Lugan. nats. un-t imeni Tarasa Shevchenka". – Lugans'k: DZ "LNU imeni Tarasa Shevchenka", 2013. – 248 s.
4. Pushkar T. M. Formuvannia gotovnosti maibutnix uchyteliv filologichnykh spetsial'nostei do mizhosobystisnoi vzaemodii zasobamy komunikativnykh tehnologii [Formation of Readiness of the Future Teachers of Philological Specialties for Interpersonal Interaction by Means of Communication Technologies] : dys. ... cand. ped. nauk : 13.00.04 / Pushkar Tetiana Mykolaivna. – Zhytomyr, 2016. – 262 s.

Пушкар Т. Н. Педагогические условия формирования готовности будущих учителей филологических специальностей к межличностному взаимодействию средствами коммуникативных технологий.

В статье рассматриваются и анализируются педагогические условия, позволяющие эффективно организовать подготовку будущих учителей филологических специальностей к межличностному взаимодействию средствами коммуникативных технологий. Автор доказывает, что педагогические условия в контексте данного исследования - это взаимосвязанная совокупность специальных средств, методов, форм подготовки будущих учителей филологических специальностей, обеспечивающих высокую результативность процесса формирования готовности студентов-филологов к межличностному взаимодействию.

Ключевые слова: педагогические условия, готовность, учителя филологических специальностей, межличностное взаимодействие, коммуникативные технологии.

Pushkar T. M. Pedagogical Conditions of the Formation of Future Philology Teachers' Readiness for Interpersonal Interaction by Means of Communicative Technologies.

The article considers and analyzes the pedagogical conditions that allow to organize effectively the preparation of future philology teachers for interpersonal interaction by means of communicative technologies. The author proves that the pedagogical conditions in the context of this research are an interconnected set of special means, methods, forms of future philology teachers' training that ensure high effectiveness of the process of forming the future philology teachers' readiness for interpersonal interaction. The realization of the totality of organizational, methodological and psychological pedagogical conditions helps to increase the efficiency of the process of preparing future philology teachers for interpersonal interaction.

The analysis of interpersonal interaction in the professional training of philology teachers is carried out. It plays both a methodological and a technological role in this process. The interpersonal interaction in the process of professional training of a philologist can be considered as the mutual influence of participants in the educational process of a higher educational establishment, which may be random or planned, private or public, long or short-term, verbal or non-verbal. It is noted that the result of interpersonal interaction should be mutual in behaviour, activities, attitudes of participants in the educational process and in the professional training of future teachers of philological specialities by means of communicative technologies.

Key words: *pedagogical conditions, readiness, future philology teachers, interpersonal interaction, communicative technologies.*